

ПАВЛИН СВЕНЦІЦЬКИЙ — ПОПУЛЯРИЗАТОР ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА*

Талановитий польський письменник Павлин Свенціцький (1841–1876) народився в Україні, навчався у Кам'янець-Подільській гімназії, в Київському університеті, а згодом брав активну участь у роботі українського театру, викладав українську мову в академічній гімназії і видавав журнал «Świat». З юнацьких років цікавився життям українського народу, його творчістю і літературою. В оповіданнях, повістях і драматичних творах, які писав Павлин Свенціцький польською і українською мовами, знайшла широке відображення українська тематика. Для прикладу можна назвати його повість «Przed laty» (1866), комедію «Мищанка» (1866), «Opowieści stepowe» (1871) та багато інших.

Крім того, П. Свенціцький переклав для українського театру чимало польських, французьких і англійських п'єс та видав українською мовою збірку «Байки» (1864). Іван Франко високо оцінив діяльність П. Свенціцького, який в українській літературі часто виступав під псевдонімом Павла Свого. Ось що читаємо про нього у Франковій статті «Руський театр у Галичині»:

«Павло Свій, була то серед тодішньої українофільської громади (йдеться про 60–70-ті роки XIX ст. — Т. П.) на всякий спосіб перворядна сила; чоловік дуже спосібний і владаючий непослідною наукою, широтою та свіжістю поглядів, поляк з України родом, знав він дуже гарно мову, історію і звичаї українського народу, а zarazом jako щирий демократ і чоловік поступовий був серед тодішніх поляків появою зовсім незвичайною. Змушений у 1863 р. емігрувати з України, він осів у Львові з тою думкою, щоб посвятити свій талант роботі і літературним збратанням русинів з поляками на ґрунті ідей демократично-федераційних»**.

Літературну діяльність П. Свенціцького вірно охарактеризував також М. С. Возняк у популярно-науковому нарисі***. Дивно, що польські літературознавці ще не звернули належної уваги на П. Свенціцького, не визначили йому належного місця в історії літератури. Так, наприклад, Г. Корбут у IV томі підручника «Literatura polska» (Варшава, 1931), в якому описано діяльність польських письменників 1864–1914 рр., не згадує про П. Свенціцького.

Серед польських письменників другої половини XIX ст. П. Свенціцький виділявся не тільки як автор низки творів на українські теми, пройнятих демократичними тенденціями, а й як невтомний популяризатор творів класиків української літератури, наприклад, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Вовчка і Ю. Федьковича, серед польського суспільства. Із названих письменників найбільше уваги приділив він Тарасу Шевченку, засвоїв його твори та з любов'ю пропагував їх серед українського і польського суспільства. Популяризацію Шевченкових творів серед поляків Свенціцький здійснював за допомогою трьох форм: публікував його твори латинкою — правописом, доступним для польського читача, перекладав їх польською мовою

* Подаємо за: Пачовський Т. Павлин Свенціцький — популяризатор творчості Тараса Шевченка // Збірник праць XI наукової шевченківської конференції. — К., 1963. — С. 89–96.

** Франко І. Твори в двадцяти томах. Т. XVI — С. 98–99.

*** Возняк М. Павлин Свенціцький (Павло Свій). — Львів, 1914.

та черпав із них матеріал для своїх оригінальних творів. Ці питання заслуговують ширшого розгляду.

Творами Кобзаря Свенціцький захоплювався вже в юнацькі роки, під час навчання в Київському університеті. Тут у 1862 р. він написав українською мовою драму «Катерина» (за однойменною поемою Шевченка) і опублікував її у 1866–1867 рр.^{*}

Проживаючи в Україні, П. Свенціцький часто мандрував селами, читав селянам твори Шевченка, про що згадує в автобіографічному нарисі «Wspomienia wugnańca»^{**}. Люди були захоплені поезією Шевченка. «Скільки ж то разів, читаючи селянам його твори, — пише автор нарису, — бачив я сльози в очах дітей і старих... Галя плакала зі зворушення, слухаючи вірші поета, старий Артем мовчав поважно, а коли я скінчив, обіймав мене сердечно, дякуючи за радість, яку я йому вчинив»^{***}.

Оселившись у Львові, Свенціцький протягом 1866 — початку 1867 рр. видавав журнал «Sioło». Щоб ознайомити польського читача з культурою і літературою українського народу, паралельно із творами Г. Квітки-Основ'яненка («Маруся»), М. Вовчка («Інститутка», «Чари») та Ю. Федьковича («Рекрут», «Довбуш» та ін.), публікував у журналі латинкою твори Шевченка: поеми «Катерина»^{****}, «Наймичка»^{*****} і «Неофіти»^{*****}, баладу «Тополя»^{*****} тавірші «Чоготиходишнамогилу?»^{*****}, «Рано-вранці новобранці»^{*****} і «Ой три шляхи широкії»^{*****}. Тексти названих поезій Тараса Шевченка, як доводить їх вивчення, брав Свенціцький із «Чигиринського Кобзаря» 1844 р., «Кобзаря» 1860 р. та інших видань. Опубліковані тексти, поряд із творами Шевченка, що їх надруковано латинським алфавітом у польській газеті «Dziennik literacki» за 1861 і 1866 рр., становлять цінний матеріал для історії видання і поширення поетичної спадщини Шевченка.

П. Свенціцький популяризував твори Шевченка і в польських перекладах. Протягом 1866–1868 рр. у його перекладі опубліковано такі твори Шевченка: «Кавказ»^{*****}, «Розритамогила»^{*****}, «Рано-вранці новобранці»^{*****}, «Ой три шляхи широкії»^{*****}, «Чигирине»^{*****}, «Минають дні, минають ночі»^{*****}, «Заповіт»^{*****}, «Єсть на світі доля» (уривок із поеми «Катерина») і «Садок вишневий коло хати»^{*****}.

Три з названих творів — «Рано-вранці новобранці», «Заповіт», «Єсть на світі доля» — були відомі вже польському читачеві з перекладів, здійснених на початку 60-х рр. Л. Совінським і А. Гожалчинським, інші поезії Шевченка П. Свенціцький польською мовою переклав уперше.

* «Sioło», 1866, зошит III, с. 73–106 і 1867, з. IV, с. 93–126.

** «Strzecha». — Львів, 1868. — С. 417–422.

*** Там само. — С. 419.

**** Sioło, 1866, з. I. — С. 7–30.

***** Там само, з. 3. — С. 3–21.

***** Там само, 1867, з. 4. — С. 3–34.

***** Там само, 1866, з. 2. — С. 3–10.

***** Там само. — С. 10–12.

***** Там само. — С. 12–13.

***** Там само. — С. 14.

***** Dziennik literacki. — № 18. — Львів, 1866. — С. 276–277.

***** Там само. — № 21. — С. 324.

***** Kalina. — № 8. — Краків, 1866. — С. 5.

***** Nowiny. — № 2. — Львів, 1867. — С. 11–12.

***** Nowiny. — № 25. — Львів, 1868. — С. 196–197.

***** Там само. — № 26. — С. 205.

***** Там само. — № 47. — С. 432.

***** Там само. — № 48. — С. 445.

***** Strzecha. — № 2. — Львів, 1868. — С. 418.

Свенціцький, добре володіючи українською та польською мовами, намагався якнайвірніше передати оригінал у своїх перекладах. Наведемо відомий уривок із поеми «Катерина» — «Єсть на світі доля» в оригіналі й перекладі:

У Шевченка:
 Єсть на світі доля,
 А хто її знає?
 Єсть на світі воля,
 А хто її має?
 Єсть люде на світі —
 Сріблом-злотом сяють,
 Здається, панують,
 А долі не знають, —
 Ні долі, ні волі!
 З нудьгою та з горем
 Жупан надівають,
 А плакати — сором.
 Возьміть срібло-злото
 Та будьте багаті,
 А я візьму сльози —
 Лихо виливати;
 Затоплю недолю
 Дрібними сльозами,
 Затопчу неволю
 Босими ногами!
 Тоді я веселий,
 Тоді я багатий,
 Як буде серденько
 По волі гуляти!
 (I, 35–36).

У Свенціцького:
 Jest na świecie dola
 A ktoż ją, kto zna?
 Jest na świecie wola
 A ktoż ją, kto zna?
 Są ludzie na świecie:
 Srebro, złoto mają;
 Zdaje się panują...
 A doli nie znają!
 Ni doli, ni woli...
 Z nieszczęściem, a biedą
 I troską mozolną,
 Żupany wdzwiewają:
 A płakać nie wolno...
 Weźcie srebro-złoto
 I siedźcie z niem cicho!
 A ja łzy zabiorę
 By wylewać лихо...
 Zatopię niedolę
 Rzęsistemi łzami!
 Zadepczę niedolę
 Bosemi nogami!
 Wtedy ja wesoły
 Wtedy z losem w zgodzie,
 Gdy będzie serdeńko
 Hulać na swobodzie*

Перекладач, як видно із зіставлень текстів, не відступає від оригіналу. Зміст передано точно, задля чого навіть використано окремі українізми: «dola», «żupanu», «licho», «serdeńko» та інші. Свенціцький не завжди знаходив точні слова у польській мові, тому свідомо вводив українізми. Використавши, наприклад, при перекладі поеми «Кавказ» слово «воля» («Nie umiera wola»), зазначав у примітках: «Це слово не має відповідного виразу в польській мові, означає більш ніж «wolność, swoboda». Щоправда, в перекладі знайшли місце не цілком вдалі речення, зумовлені необхідністю використати бажану риму (пор. 15 віршований рядок — «I siedźcie z niem cicho», що римується з рядком «By wylewać лихо»). Шестискладовий вірш, що його використав Свенціцький, добре передає ритміку оригіналу. Дивно тільки, чому в другому й четвертому віршованих рядках він ужив п'ятискладовий вірш, що не відповідає ритмічній будові оригіналу і порушує її.

* Nowiny. — № 48. — 1868. — С. 445.

Незначні відхилення від оригіналу трапляються і в інших перекладах Свенціцького, хоча загалом залишають у читача приємне враження. Для ілюстрації можна взяти переклад вірша «Садок вишневий коло хати», невідомий бібліографам.

У Шевченка:

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечера коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати.
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.
(I, 390).

У Свенціцького:

Wkoło chaty sad wiśniowy,
Chrząższcze brzęczą nad wiśnia-
mi,

Z pola wraca pług do domu,
Dziewki idą ze śpiewami,
Matka czeka cór z wieczerzą.
Wieczerzają koło chaty,
Gwiazdy wschodzą na błękiecie.
Córka znosi karm pożywną,
Matka dawać chce nauki,
Lecz przeszkadza śpiew słowika.
Koło chaty czuła matka
Do snu kładzie drobne dziatki,
I zasypia sama przy nich.
Milknie wszystko — tylko dźwię-

czy
Śpiew słowika, głos dziew-
częcy*.

Як показує зіставлення текстів, перекладач вірно передав зміст оригіналу, намагався зберегти усі образи, хоч інколи змінював окремі деталі, наприклад, реалістичну картину повернення з поля плугатарів («Плугатарі з плугами йдуть» передав штучно, вживши персоніфікації «Z pola wraca pług do domu»), якої немає у Шевченка. Восьми-складовий вірш, що його використав Свенціцький, добре передає ритміку оригіналу, але чомусь допущено відступ від Шевченкового римуння у двох останніх строфах, поданих білим віршем; у першій строфі перекладу римуються тільки другий і четвертий рядки. Точніші щодо цього були пізніші перекладачі вірша «Садок вишневий коло хати» — Ч. Ястшембець-Козловський і Б. Жиранік.

Є у Свенціцького й переклади, дуже близькі до оригіналу як своїм змістом, так і формою. Для прикладу подаємо початок вірша «Ой три шляхи широкії» в оригіналі й перекладі:

У Шевченка:

Ой три шляхи широкії
Докупи зійшлися.
На чужину з України
Брати розійшлися.
Покинули стару матір.
Той жінку покинув,
А той сестру. А найменший —

У Свенціцького:

Hej trzy szlaki trzy szerokie
Splotły się w drużynę,
A trzech bracia, trzech rodzeni
Poszli z Ukrainy.
Starą matkę opuścili.
Ten zostawił żonę,
A ten siostrę, a najmłodszy

* Strzecha. — № 2. — 1868. — С. 418.

Молоду дівчину.
Посадила стара мати
Три ясени в полі.
А невістка посадила
Високу тополю.
Три явори посадила
Сестра при долині...
А дівчина заручена —
Червону калину.
(I, 388).

Swoją narzeczoną.
Matka sadi trzy jasiony
Hen gdzie czyste pole,
A synowa posadziła
Wysoką topolę.
Posadziła trzy jawory
Siostra przy dolinie
A dziewczyna zaręczona
Czerwoną kalinę*.

Вдалим виявився переклад Свенціцького і таких творів Шевченка, як «Кавказ», «Заповіт», «Минають дні, минають ночі» та ін.

Заслуга П. Свенціцького як перекладача Шевченка полягає в тому, що він доніс до польського читача твори поета, намагаючись точно передати їх ідейний зміст, образи, колорит та поетичну мову. Його переклади не втратили свого значення і в наш час.

П. Свенціцький, як уже зазначалося вище, написав за поемою Шевченка «Катерина» однойменну драму в п'яти діях. Драматург зберіг основну сюжетну лінію Шевченкової поеми. В окремих діях, зокрема в третій і п'ятій, із незначними змінами навіть використав монологи з поеми, що їх виголошує Катерина, роздумуючи над своїм горем (третя дія, сцена перша):

«Коли б милий, чорнобривий, зумів би спинити... Так що ж? Він далеко ... не бачить, як вороженьки насміхаються, не чує, як його Катруся плаче... А може його вбили за тихим Дунаєм? А може у Московщині другу кохає? Ні, він живий, здоровий... Де ж найде він такі очі, такі чорні брови? На краю світа, в Московщині, по тім боці моря — нема нігде Катерини... Та здалось на горе! Вміла мати брови дати й карі оченята, та не вміла на цім світі щастя й долі дати. А без долі біле личко, як квітка на полі: пече сонце, гойда вітер, всякий рве, хто хоче...»**.

Наведений уривок, який має прозову форму, є майже дослівним повторенням поеми Шевченка:

Якби милий чорнобривий,
Умів би спинити...
Так далеко чорнобривий,
Не чує, не бачить,
Як вороги насміхаються їй,
Як Катруся плаче.
Може вбитий чорнобривий
За тихим Дунаєм;
А може — вже в Московщині
Другую кохає!
Ні, чорнявий не убитий,
Він живий, здоровий...

На край світа, в Москов-
щині,
По тім боці моря,
Нема нігде Катерини;
Та здалась на горе!..
Вміла мати брови дати
Карі оченята,
Та не вміла на сім світі
Щастя-долі дати.
А без долі біле личко —
Як квітка на полі:
Пече сонце, гойда вітер,

* Nowiny. — № 1. — 1867. — С. 11.

** Sioło, з. IV. — 1867. — С. 94. У наведеній цитаті латинку, якою публікував Свенціцький твір для польського читача, замінено гражданкою.

А де ж найде такі очі,
Такі чорні брови?

Рве всякий
(I, 31–32).

Таких перекладів можна подати більше. Свенціцький використовував уривки з Шевченкового твору тому, що в них чітко й поетично змальовано картини, пов'язані з життям Катерини. Водночас драматург розширив окремі сцени, ввів нових персонажів (Яків, Панько, Варвара, Остап); батька Катерини назвав Матвієм, матір — Марією, інакше закінчив п'єсу (гине коханець Катерини Іван), бо цього певною мірою вимагала її побудова.

Творчо використав П. Свенціцький поезію Шевченка також у нарисі «Wspomienia wugniańca» та в комедії «Міщанка». У першому творі, описуючи мандрівки селами, зі зворушенням згадує письменник вечір в Україні, «один з тих, які чудово описав геніальний Шевченко». Далі наводить Шевченків вірш «Садок вишневий коло хати» в оригіналі, у примітках подано його переклад польською мовою^{*}. Текст цього перекладу та його аналіз наведено вище. У комедії «Міщанка» (1866), написаній Свенціцьким українською мовою^{**}, героїня Ярослава, виявляючи свої симпатії до народу, захоплюється не тільки народними піснями, а й «Кобзарем» Шевченка, з якого читає уривок «Єсть на світі доля».

Як бачимо, твори Тараса Шевченка всебічно цікавили П. Свенціцького. Цей невтомний поборник українсько-польського літературного єднання популяризував твори великого поета серед українського та польського суспільства, чимало з них переклав польською мовою і використав у своїй оригінальній творчості.

---

* Strzecha. — № 2. — 1868. — С. 418.

** *Słowo*, 1866, з. I, с. 89–126 і з. II, с. 91–118.